

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ І СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В. Журавель, професор НЮА України

Знову до проблеми систематизації криміналістичних знань (деякі дискусійні питання)

Протягом всієї історії криміналістики погляди на її систему неодноразово змінювались під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Наукові дискусії навколо вдосконалення системи криміналістики не вщухають і сьогодні. Прагнення вчених розробити оптимальну, еталонну систему криміналістики обумовили появу в літературі різноманітних точок зору як на її структуру, так і на зміст, і в цьому немає нічого дивного, тому що архітектоніка саме цієї частини криміналістики є однією з найбільш рухомих.

Аналіз новітньої криміналістичної літератури дає можливість об'єднати всіх вчених за їх ставленням до проблеми формування системи науки у три групи:

- прибічники збільшення кількості розділів системи криміналістичної науки;
- прибічники повернення до двоелементної системи криміналістики (загальна і особлива частини);
- прибічники чотириелементної системи криміналістики.

Щодо першої концепції, то її прибічники, посилаючись на зростання обсягу сучасних криміналістичних знань, пропонують розширити рамки традиційної системи науки криміналістики за рахунок введення нових елементів. Так, М. Салтєвський до основних розділів системи — методології науки криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, вводить новий елемент — криміналістичне слідознавство¹. Г. Зорін і О. Філіпов вважають за необхідне ввести новий, п'ятий елемент у систему криміналістики — розділ, що включає пи-

¹ Див.: *Салтєвський М. В.* Криміналістика: Підручник: У 2 ч. Ч.1. — Х., 1999. — С. 10.

тання організації розслідування злочинів¹. «Чотириелементна система криміналістики, — наголошує Г. Філіпов, — є застарілою, такою, що не відповідає сучасним вимогам. Внесення в неї певних змін — не волюнтаризм, а нагальна потреба. Найкращим варіантом реформування попередньої системи є доповнення до чотирьох існуючих п'ятого розділу, в якому повинні бути зосереджені питання, що належать головним чином до організації розкриття та розслідування злочинів»².

У підручнику з криміналістики за редакцією А. Дулова у системі криміналістики було введено також п'ятий розділ під назвою «Криміналістична стратегія» і розміщено його поміж криміналістичною тактикою та методикою розслідування окремих видів злочину³. Викладена позиція одержала як схвалення, так і критичні зауваження. Зокрема, Р. Белкін у своїй останній роботі відзначав, що криміналістична стратегія «не має загальнокриміналістичного значення, еkleктична за змістом, а сфера її практичного застосування — лише один з етапів процесу розкриття та розслідування злочинів. Фактично це оновлений варіант криміналістичного вчення про планування розслідування з використанням деякої сучасної термінології системно-структурного методу, теорії рефлексії і деяких інших галузей знань»⁴. На думку В. Бахіна, цей розділ може перетворитися на «зібрання необ'єднуваного»⁵. В той же час О. Ексархопуло вважає криміналістичну стратегію «нововведенням, що має сенс»⁶.

Деякі вчені пропонують більш дрібне компонування основних розділів системи науки криміналістики, називаючи їх досить складними термінами, наприклад, мікрооб'єктологія, субстанціологія⁷,

¹ Див.: Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. — Минск, 2000. — С. 23.

² Філіпов А. Г. О системе отечественной криминалистики // Государство и право. — 1999. — № 8. — С. 41.

³ Див.: Криминалистика / Под ред. А. В. Дулова. — Минск, 1996. — С. 272–289.

⁴ Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. — М., 2001. — С. 80.

⁵ Бахин В. П. Предмет науки криминалистики. Лекция. — К., 1999. — С. 10.

⁶ Криминалистика / Под ред. Т. А. Седовой и А. А. Ексархопуло. — СПб., 2001. — С. 23–24.

⁷ Див.: Кириченко О. А., Кириченко І. Г., Васильєв Г. І. та ін. Криміналістика. Навчально-методичне забезпечення. — Одеса, 2000. — С. 19–35.

ейдологія, фактологія, евристика, феноменологія¹, гомологія², адвакотологія³ та ін.

Характерною особливістю сучасного періоду розвитку криміналістики слід також визнати бажання деяких вчених реанімувати двоелементний підхід до розбудови системи криміналістики. Так, на думку В. Степанова, система криміналістики повинна складатися із: 1) вступу в науку; 2) загальної частини, що включає в себе організацію роботи по розслідуванню та попередженню злочинів, криміналістичну ідентифікацію, логічні основи розслідування, криміналістичну тактику; 3) особливої частини, що включає в себе методику розслідування окремих видів злочинів⁴. Л. Драпкін також пропонує виділити у системі криміналістики загальну частину, яка об'єднує загальну теорію, загальні положення криміналістичної техніки, тактики і методики, та особливу частину, яка розкриває специфіку застосування цих загальних положень у розслідуванні окремих видів і груп злочинів⁵. Н. Кліменко переконана, що поділ науки криміналістики на загальну і особливу частини є найбільш доцільним, оскільки підкреслює їх єдність та залежність один від одного. «Можна сперечатися, — констатує вона, — тільки щодо змісту загальної і особливої частин»⁶.

Оригінальну концепцію формування системи криміналістики за принципом «загальна — особлива частини» запропоновано В. Образцовим. У рамках загальної частини він пропонує такі розділи, як «Вступ до криміналістики» та «Пошуково-пізнавальна діяльність у кримінальному судочинстві як об'єкт криміналістичного забезпечення». Особлива частина складається, на його думку, з таких розділів: «Особливості криміналістичного забезпечення досудового кримінального провадження», «Організаційно-тактичні особливості

¹ Див.: Зорин Г. А. Вказ. праця. — С. 23.

² Див.: Образцов В. А. Криминалистическая дидактика: еще раз об изменении научной парадигмы // Российское законодательство и юридические науки в современных условиях: состояние, проблемы, перспективы. — Тула, 2000. — С. 57.

³ Див.: Баев О. Я. Криминалистическая адвокотология как подсистема науки криминалистики // Профессиональная деятельность адвоката как объект криминалистического исследования. — Екатеринбург, 2002. — С. 17.

⁴ Див.: Степанов В. В. О системе советской криминалистики // Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы. — Саратов, 1982. — С. 7.

⁵ Див.: Драпкин Л. Я. Ситуационный подход и система криминалистики // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований. — М., 1988. — С. 82.

⁶ Клименко Н. И. Криминалистика как наука. — К., 1997. — С. 27.

підготовки та провадження слідчих дій», «Методико-криміналістичне забезпечення попереднього розслідування»¹.

Відмінну за змістом концепцію пропонує і В. Корноухов, за якою загальна частина криміналістики складається з двох розділів: закономірності, що відображають злочинну діяльність в обстановці вчинення злочину, і теорії розслідування злочинів. У перший розділ він включає: а) теорію слідознавства (в якій розкривається механізм відображення злочину в обстановці з урахуванням основних сфер діяльності людини і наводиться загальна класифікація слідів злочину); б) вчення про навички; в) вчення про спосіб; г) вчення про протидію. Другий розділ, на думку В. Корноухова, складають вчення про об'єктивні зв'язки між подією і наслідками, про засоби пізнання, про оперативно-розшукове і інформаційне забезпечення розслідування, а також теорія профілактики. Особлива частина системи криміналістики за концепцією В. Корноухова включає до себе методики розслідування окремих видів злочинів².

На окрему увагу заслуговує позиція А. Волобуєва, який вважає, що зміст криміналістики доцільно систематизувати відповідно до структури її предмета за принципом «від загального до особливого». Зазначений підхід передбачає поділ криміналістики на загальну і особливу частини.

У загальній частині А. Волобуєв пропонує виділити такі структурні елементи:

1) положення наукознавчого характеру — відомості про криміналістику як науку (вчення про предмет, систему, методи, історію розвитку, зв'язки з іншими науками тощо);

2) розділ про найбільш загальні закономірності механізму вчинення злочинів і формування інформації щодо них (вчення про спосіб злочину, місце, час і обстановку, особу злочинця, особу потерпілого, механізм утворення слідів і їх класифікацію та деякі інші, що належать до цієї частини предмета криміналістики);

3) розділ про методи загального характеру, що застосовуються при розкритті та розслідуванні злочинів (вчення про ідентифікацію і діагностику, засоби фіксації інформації, версії, прогнозування, взаємодію слідчого з оперативними апаратами, використання спеціальних знань і деякі інші положення, що належать до даної частини предмета криміналістики);

¹ Див.: Криміналістика / Под ред. В. А. Образцова. — М., 1977.

² Див.: Корноухов В. Е. Введение в курс криминалистики // Криминалистика. Общая часть / Под ред. В. Е. Корноухова. — М., 2000. — С. 20.

4) розділ про технічні засоби, тактичні прийоми, що використовуються при підготовці і проведенні слідчих дій (огляду, допиту, обшуку, виїмки, пред'явлення для впізнання та ін.).

В особливій частині криміналістики пропонується зосередити положення методичного характеру, в котрих розглядаються особливості механізму вчинення злочинів окремих видів або груп (криміналістичні характеристики) і специфіка їх розслідування. «Саме за таких умов, — підсумовує А. Волобуєв, — криміналістика здатна сформувати класичну структуру, що застосовується в галузях права та інших юридичних науках. Вона більш адекватно відображає предметну галузь криміналістики і набуває логічної стрункості»¹.

Наведені концепції багато в чому є дискусійними, на що зверталась увага на сторінках криміналістичних видань², і тому, безсумнівно, потребують більшої аргументації, уточнення, а можливо, й докорінного реформування.

І нарешті, третю, найбільш чисельну групу вчених становлять прихильники чотириелементної будови системи науки криміналістики. Незважаючи на те що зазначена система вважається на сьогодні найбільш сталою³, в ній також залишаються невирішеними деякі проблеми і насамперед ті, що пов'язані з її загальною теорією. В цьому плані можна погодитись із зауваженням С. Лаврухіна стосовного того, що «концепцію загальної теорії криміналістики до цього часу ще не розбудовано, оскільки немає єдиного підходу до формування цієї теорії (не визначено її еталонних ознак), явно недостатньо досліджені вузлові проблеми об'єктів, природи і предмета науки»⁴.

Викладене не могло не позначитися на остаточному визначенні засад формування архітекτονіки науки криміналістики. Так, деякі вчені, розкриваючи зміст її системи, взагалі уникають вживати термін

¹ Волобуєв А. Ф. Концепция Р. С. Белкина о предмете криминалистики и ее влияние на систему науки // Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики: Материалы международной научной конференции (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). — М., 2002. — С. 93–94.

² Див.: Головин А. Ю. Криминалистическая систематика. — М., 2002. — С. 72–95.

³ Див.: Криминалистика (актуальные проблемы) / Под ред. Е. И. Зуева. — М., 1988; Баев О. Я. Введение в курс криминалистики // Воронежские криминалистические чтения. Вып. 1. — Воронеж, 2000 та ін.

⁴ Лаврухин С. В. Система криминалистики // Государство и право. — 1999. — № 8. — С. 31.

«загальна теорія криміналістики», вважаючи за краще говорити про «загальнотеоретичні та наукознавчі питання», «теоретичну та практичну криміналістику». Ця структурна частина криміналістики, на їх думку, включає до себе розділи, які в сукупності дають певне уявлення про теоретичні та методологічні основи криміналістики, її методи та понятійний апарат, загальні теоретичні питання планування і організації розслідування та історичний розвиток криміналістики¹.

Інші вчені, навпаки, віддають пріоритетне значення в системі науки криміналістики теоріям (вченням) різних рівнів, а також внутрішнім науковим зв'язкам між ними. Прибічники даної концепції вважають, що теоретичні побудови різняться за колом об'єктів, які вони охоплюють. С цієї точки зору можна говорити про загальну та окремі наукові теорії. Загальна теорія конкретної науки — це і є та система основних ідей даної галузі знання, яка охоплює максимально повне відображення предмета науки в його зв'язках і опосередкуваннях. «Загальна теорія криміналістики, — зазначав Р. Белкін, — це система її світоглядних принципів, теоретичних концепцій, категорій та понять, методів і зв'язків, визначень і термінів, наукове відображення всього предмета криміналістики. Загальна теорія слугує методологічною основою криміналістики»². При цьому формування загальної теорії відображає сучасний рівень розвитку самої науки криміналістики. Окремі наукові теорії, в свою чергу, досліджують тільки певне коло закономірностей об'єктивної дійсності з числа тих, які вивчає криміналістика в цілому. Генетично вони можуть передувати загальній, а можуть, навпаки, породжуватися останньою³. Продовжуючи цю думку, О. Ексархопуло пише, що «в кожній окремій криміналістичній теорії (вченні) розкриваються закономірні зв'язки не всіх «абстрактних» об'єктів ідеалізованої моделі, а лише деякі з них, що, власне, і дозволяє говорити про їх різноманітність. У системі ж криміналістичних теорій відображається предмет криміналістики в цілому — і тим більш адекватно, чим більше розвинута ця система»⁴.

¹ Див.: Криміналістика: Учебник / Под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. — М., 1994. — С. 17; Криміналістика: Учебник / Под ред. Н. П. Яблокова. — М., 1995. — С. 12–14.

² Белкин Р. С. Курс криминалистика: В 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистика. — М., 1997. — С. 41.

³ Див.: Белкин Р. С. Курс криминалистика. В 3 т. Т.2: Частные криминалистические теории. — М., 1997. — С. 19.

⁴ Эксархопуло А. А. Криминалистическая теория: формирование и перспективы развития в условиях НТР: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — СПб., 1993. — С. 12.

Незважаючи на досить одноманітне розуміння сутності загальної та окремих криміналістичних теорій, прибічники даної концепції висловлюють багато в чому протилежні судження щодо структури цих теорій як елементів системи криміналістики, а також характеру внутрішніх наукових зв'язків між ними. Так, О. Ексархопуло в структурі загальної теорії криміналістики виділяє три розділи: теоретичні основи криміналістичної науки, криміналістичні теорії злочину, криміналістичні теорії пізнання події злочину в процесі його розкриття, розслідування та попередження¹. На думку Р. Белкіна, елементами загальної теорії криміналістики є такі: вступ у загальну теорію криміналістики; вчення про методи криміналістики; вчення про мову криміналістики; криміналістична систематика; окремі криміналістичні теорії (вчення)².

Своєрідну структуру загальної теорії криміналістики запропоновано З. Кірсановим, в котрій окремі криміналістичні теорії розподіляються на два рівні: які є елементами загальної теорії та які вивчаються в різних розділах криміналістики. До перших він відносить вчення про механізм злочину та його відображення; вчення про організацію діяльності щодо виявлення, попередження і розкриття злочинів та вчення про загальні методи криміналістики³. О. Головін дійшов висновку про те, що найбільш прийнятною структурою загальної теорії криміналістики є така: наукознавчі основи криміналістики; методологічні основи криміналістики; система окремих криміналістичних теорій (вчень)⁴.

Наведені позиції, безумовно, далеко не всі з числа тих, які висловлені в літературі щодо системи криміналістики, свідчать про те, що дана проблема залишається однією з найбільш дискусійних наукознавчих проблем. У зв'язку з цим уявляється за доцільне висловити деякі вихідні положення щодо формування структури та змісту системи криміналістики.

По-перше, розширення сфери наукового пошуку, нагромадження нових знань, потреба в їх упорядкуванні об'єктивно обумовлюють необхідність у коригуванні існуючої системи науки криміналістики. Дійсно, наукові новації (теорії, вчення), що пропону-

¹ Див.: Ексархопуло А. А. Вказ праця. — С. 20.

² Див.: Криминалистика: Учебник. Т.1: История, общая и частные теории / Под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. — М., 1995. — С. 39—41.

³ Див.: Кирсанов З. И. Система общей теории криминалистики. — М., 1992. — С. 8—10.

⁴ Див.: Головин А. Ю. Вказ. праця. — С. 77.

ються, не завжди вписуються у традиційні рамки системних утворень, залишаються поза визначеними структурними елементами або породжують зайві дискусії щодо їх місця у системі наукових знань.

Разом з тим реформування, тобто не просто збільшення або зменшення елементного складу системи криміналістики, а докорінна зміна концепції щодо її формування, можливе тільки за умов досягнення наукою криміналістикою певного рівня свого розвитку. Йдеться насамперед про загальну теорію і рівень її розвитку, а також наявність відповідного наукового арсеналу, впорядкувати який передбачається за новими принципами. При цьому слід враховувати, що нагромадження наукового матеріалу, теоретичних розробок — це складний еволюційний процес, який постійно триває. Ось чому важливо якомога точніше визначитись з часом здійснення такого реформування, оскільки квапливість може негативно позначитися на реалізації навіть вельми слушної пропозиції. Так, на нашу думку, перспективною концепцією, такою, що в недалекому майбутньому може набути статусу панівної, є пропозиція А. Волобуєва щодо переходу до класичної двоелементної будови системи криміналістики. Але чи готова сама наука криміналістика до реформування на запропонованих А. Волобуєвим засадах? У нас виникають певні сумніви, тому що процес нагромадження необхідного для цього наукового матеріалу, відповідних теоретичних розробок ще не завершено. Якщо на цьому етапі відмовитись від існуючої чотириелементної системи, то в новій конфігурації залишиться значна кількість «білих плям», заповнити які просто не видається можливим. Висловлені зауваження ні в якому разі не означають, що треба відмовитись від ідеї реформування, навпаки, необхідно зробити все, щоб цей процес був менш болючим, максимально підготовленим і не викликав безлічі непотрібних критичних зауважень.

По-друге, вдосконалення системи криміналістики повинно здійснюватись із врахуванням існуючих наукових парадигм щодо її предмета, оскільки система науки і є певним чином структуроване знання про її предмет. Сучасний стан криміналістики характеризується наявністю і співіснуванням низки парадигм, орієнтованих на вивчення її предмета. Більше того, спостерігається бажання деяких вчених значно розширити, «розмити» предмет криміналістики. Так, Т. Волчецька визначає криміналістику як науку «про закономірності механізму юридичного факту, виникнення інформації щодо юридично значущої ситуації та її учасників, специфіки збирання, дослідження, оцінки і використання до-

казів»¹. Зазначена тенденція, на жаль, не сприяє вирішенню завдань систематизації криміналістичних знань, що викликає нагальну потребу в уніфікації сучасних поглядів на предмет науки криміналістики. Інакше, якщо залишити поза увагою вирішення даної проблеми, то це закономірно тягтиме за собою появу різноманітних побудов її системи.

По-третє, систематизація криміналістичних знань повинна здійснюватись за певними, чітко визначеними критеріями. Так, якщо визнати панівною концепцію, за якою предмет криміналістики становлять закономірності, що проявляються як при вчиненні злочинів, так і при їх розслідуванні, то саме ці закономірності в їх структурованому вигляді і можуть виступати критерієм систематизації криміналістичних наукових знань, тобто системі закономірностей, що входять до предмета криміналістики, повинна відповідати система наукових знань.

По-четверте, найбільш істотними ознаками придатності тієї чи іншої системи слід вважати логічність розташування наукових знань і характер стосунків між її елементами. Якщо буде визнано, що тільки певна модель — чотириелементна чи двоелементна — здатна забезпечити реалізацію змістовних, функціональних, субординаційних, координаційних зв'язків між її елементами, то саме цю модель треба визнати оптимальною за даних умов. При цьому в такого роду моделі поряд із існуючими елементами доцільно визначити і ті, яких немає, але бажано мати, що надавало б змогу розглядати цю модель як своєрідний орієнтир здійснення наукового пошуку. Дійсно, аналіз моделі відразу б надавав можливість бачити прогалини, які необхідно заповнювати відповідними науковими розробками.

По-п'яте, незважаючи на численні пропозиції щодо конфігурації системи науки криміналістики, все ж таки головними її елементами, у тій чи іншій інтерпретації, виступають: загальна теорія, криміналістична техніка, криміналістична тактика та методика розслідування окремих видів злочинів. У той же час самі зазначені елементи являють собою системні утворення більш низького рівня. Так, загальна теорія як розділ науки криміналістики включає в себе теорії загальнокриміналістичного рівня і окремі наукові теорії, тоді

¹ Волчецкая Т. С. Криминалистические проблемы реализации принципа состязательности сторон в уголовном судопроизводстве // Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации — проблемы практической реализации: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. — Краснодар, 2002. — С. 44.

як криміналістична техніка, тактика та методика складаються із загальних положень та окремих підрозділів (трасології, балістики та ін.). При цьому диференціація теоретичних побудов на загальнокриміналістичні та окремі наукові обумовлена передусім ступенем загальності відображуваних ними елементів об'єкта пізнання, яким виступає або сама криміналістична наука, або подія злочину, або діяльність по розкриттю і розслідуванню злочинів.

По-шосте, відносини підпорядкованості цілого і частини, що існують між предметами загальної теорії криміналістики та окремих криміналістичних теорій, виступають тим критерієм, який дозволяє віднести ту чи іншу теоретичну побудову до теорії певного рівня.

По-сьоме, загальні положення, якими розпочинаються такі розділи системи, як криміналістична техніка, криміналістична тактика та методика, доцільно розглядати як сукупність теоретичних побудов, що складають резерв для формування самостійних окремих криміналістичних вчень. Причому, якщо теоретичні побудови достатньо чітко співвідносяться з предметом кожної із галузей криміналістики — техніки, тактики чи методики, то створені на їх базі окремі криміналістичні теорії можуть мати і міжгалузеву спрямованість. Так, категорію «тактична операція» одні вчені включають до загальних положень криміналістичної тактики, інші — до загальних положень криміналістичної методики. Створена ж на основі консолідації певних знань самостійна криміналістична теорія прийняття та реалізації тактичного рішення може розглядатися як більш комплексне утворення, що дозволяє реалізовувати функції тактичної операції як в криміналістичній тактиці, так і в методиці.

По-восьме, теоретична база криміналістики безпосередньо видозмінюється, поповнюючись теоріями різного ступеня зрілості, наукової та практичної значущості. Разом з тим заяви та твердження про вже сформовану ту чи іншу нову теорію або необхідність створення такої повинні бути максимально аргументованими з огляду на те, що далеко не всі теоретичні побудови можуть претендувати на рівень окремих наукових теорій, навіть якщо вони є результатом монографічного дослідження. Більш того, всі нововведення, які претендують на статус «окремої криміналістичної теорії», повинні співвідноситись з тими критеріями, які розроблені у криміналістиці. Нехтування ж цими критеріями призводить до суто суб'єктивної, інколи без достатньої наукової аргументації оцінки результатів наукового пошуку до штучно механічного переносу в загальну теорію таких теоретичних побудов, яким надано статус

окремої криміналістичної теорії за власними бажаннями того чи іншого вченого. Чого варті такі теоретичні конструкції, як «криміналістична ейдологія» (Г. Зорін), «криміналістична кадаврологія» (О. Протасевич), «криміналістичне зброєзнавство» (В. Образцов), «теорія розпізнання» (В. Корноухов), «ордологія» (О. Кириченко) та ін.?

Отже, система криміналістики є складною побудовою ієрархічно розташованих елементів, котрі, перебуваючи у відносній динаміці, відображають певну еволюцію щодо уявлень про предмет цієї науки.

Надійшла до редколегії 25.06.03

В. Тищенко, доцент Одеської НЮА

Визначення структури криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів

Дати достатньо повну криміналістичну характеристику тієї чи іншої категорії злочинів можливо лише в тому разі, коли будуть вірно виділені структурні елементи такої характеристики, які в своєму взаємозв'язку визначають її специфічний зміст.

З моменту появи поняття «криміналістична характеристика злочинів» визначенню його структури приділялося багато уваги. Аналіз літературних джерел показує, що єдиного підходу до вирішення цього питання не спостерігається. Думки стосовно змісту та обсягу елементів, властивих криміналістичній характеристиці злочинів, вкрай різняться між собою. У ряді випадків авторами взагалі не встановлюються ознаки, за якими доцільно включати до неї ті чи інші елементи, що наповнює її зміст невизначено широким колом елементів як криміналістичного, так і кримінально-правового, кримінально-процесуального і кримінологічного значення¹. Протилежною думкою є доцільність її обмеження мінімальним обсягом елементів — даними про властивості суб'єкта злочину,

¹ Див.: *Танасевич В. Г.* Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования преступлений // Актуальные проблемы советской криминалистики. — М., 1980. — С. 85.